

UDK 27-242.5-277.2
Primljeno: 25. 10. 2015.
Prihvaćeno: 18. 4. 2016.
Izvorni znanstveni rad

STVARANJE ČOVJEKA I IZGON IZ ZEMALJSKOG RAJA (POST 2,4 – 3,24) STARIJE (DIJAKRONIJSKO) I NOVIJE (SINKRONIJSKO) TUMAČENJE BIBLIJSKOG TEKSTA

Anto POPOVIĆ

Franjevačka teologija – visokoškolska ustanova
Franjevačke provincije Bosne Srebrene
Aleja Bosne Srebrene 111, BIH – 71 000 Sarajevo
anto.popovic@gmail.com

Sažetak

Ovaj se članak sastoji od triju dijelova i govori o pripovijedanju u Post 2,4 – 3,24 iz perspektive prijelaza od dijakronijskoga na sinkronijsko tumačenje. Prvi dio članka izdvaja duplikate i napetosti u Post 2,4 – 3,24 koje je uočila povijesno-kritička analiza. Drugi dio članka nudi tumačenje duplikata i napetosti u 2,4 – 3,24 iz perspektive sinkronijskoga (narativnoga) pristupa. Treći dio članka govori o povijesnom kontekstu nastanka i teološkoj poruci Post 2,4 – 3,24.

Ključne riječi: stvaranje čovjeka (Post 2,4-25), izgon iz zemaljskog raja (Post 3,1-24), duplikati, sinkronijski pristup, povijesni kontekst nastanka, teološka poruka.

Uvod

Drugo i treće poglavlje Knjige Postanka sadrže drevna pripovijedanja o stvaranju čovjeka i izgonu iz zemaljskog raja. Pri analizi tih poglavlja često se namevalo pitanje: Jesu li ta poglavlja u njihovu sadašnjem kanonskom obliku homogena, tj. koherentna ili su nehomogena, odnosno slojevita i složena? Starija su istraživanja ukazivala na složenu, slojevitou narav tih poglavlja, koja su nastala kao rezultat postupnog i produženog procesa rasta i oblikovanja teksta, a ta je slojevitost uočljiva u ponavljanjima i nedosljednostima samog slijeda pripovijedanja. Novija istraživanja posvećuju pozornost konačnom obliku teksta i tumače ponavljanja i nedosljednosti tako da dobivaju smislenu funkciju unu-

tar logičnog slijeda pripovjedačke cjeline. Različiti pristupi tekstu dolaze do različitoga povijesno-teološkog tumačenja tih poglavlja. Stariji (dijakronijski) pristup redovito pripisuje pripovijedanje u Post 2,4 – 3,24 jahvističkom izvoru, dok noviji (sinkronijski) pristup to pripovijedanje pripisuje nesvećeničkoj ili postsvećeničkoj redakciji, a ponekad i s tragovima deuteronomističke teologije Saveza.

1. Slojevitost (nekoherentnost) pripovijedanja u Post 2,4 – 3,24

Povijesno-kritičko istraživanje drugog i trećeg poglavlja Knjige Postanka (Post 2,4 – 3,24) došlo je do zaključka da je to pripovijedanje složene i slojevite naravi, a na temelju pokazatelja unutar samoga pripovijedanja.

1.1. Pokazatelji slojevitosti

Literarna kritika, odnosno kritika izvora, uočila je više ponavljanja i nekoherentnosti u pripovijedanju Post 2,4 – 3,24. Tako je, primjerice, dva puta rečeno da je Gospodin Bog smjestio Adama u vrt (usp. 2,8 i 2,15). U vrtu se nalaze dva stabla, stablo života i stablo spoznaje dobra i zla (2,9). Stablo života spominje se samo na početku i na kraju (2,9; 3,22.24). U Post 3,3, međutim, stablo koje se nalazi u sredini vrta, čini se da nije stablo života, nego stablo spoznaje dobra i zla. Gospodin Bog dva puta protjeruje prvi ljudski par iz raja (3,23.24).

Također se uočava nedosljednost u zmijinu i ženinu govoru o zabrani jedenja sa stabla spoznaje dobra i zla u Post 3,3, jer su i životinje (2,18-20) i žena (2,21-23) stvorene tek poslije Božjeg izricanja zabrane (2,16-17).

Neujednačena je i uporaba božanskog imena, jer se božanski naziv *'elohim* javlja u dijalogu između žene i zmije (Post 3,1.3.5), a ne naziv *yhwh 'elohim*, kao što je to slučaj u preostalom dijelu toga pripovijedanja.¹

Dva puta se spominje odijevanje muškarca i žene (3,7.21). Dva puta je ženi nadjenuto ime (2,23 i 3,20). Žena i muškarac su dva puta kažnjeni: najprije pojedinačno (3,16-19), a potom kolektivno (3,22-24).²

Dakle, opći je zaključak povijesno-kritičke analize da je pripovijedanje u 2,4 – 3,24 složene naravi. Postoje jedino razlike u tumačenju načina kako

¹ Usp. Jean Louis SKA, *Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions*, u: Konrad SCHMID – Christoph RIEDWEG (ur.), *Beyond Eden. The Biblical Story of Paradise (Genesis 2 – 3) and its Reception History*, Tübingen, 2008., 1–27, ovdje: 4.

² Usp. Walter VOGELS, *The tree(s) in the middle of the garden (Gn 2:9; 3:3)*, u: *Science et Esprit*, 59 (2007.) 2–3, 129–142, ovdje: 130.

je nastalo to složeno pripovijedanje, odnosno postoje razlike u rekonstrukciji »rasta« tog biblijskog pripovijedanja.

Moguća su dva tumačenja. Prema jednom tumačenju sadašnji tekst u Post 2,4 – 3,24 nastao je spajanjem dvaju izvorno neovisnih pripovijedanja. Prema drugom tumačenju taj je tekst nastao od jednoga temeljnog spisa, koji je tijekom vremena bio proširivan i zbog toga je došlo do ponavljanja i nedosljednosti u sadašnjem tekstu.

1.2. Temeljno pripovijedanje i njegova kasnija redakcijska proširenja

Tumačenje koje polazi od pretpostavke o postojanju *dvaju pripovjedačkih slojeva* najčešće pretpostavlja da je jedan sloj temeljni, a drugi dopunski. Temeljni sloj govorio je o samo jednom stablu. Budući da stablo spoznaje dobra i zla ima središnju ulogu u pripovijedanju, stoga se općenito pretpostavlja da je ono izvorno. Stablo života čini se da ima sekundarnu ulogu u biblijskom opisu, jer se javlja na početku (2,9) i na kraju (3,22) pripovijedanja, stoga se pretpostavlja da je ono kasniji redakcijski dodatak.³

Također se pretpostavlja da zabranjeno stablo u izvornom pripovijedanju nije imalo ime. Žena, primjerice, u Post 3,3 ne spominje stablo spoznaje i govori tako kao da se u sredini vrta nalazi samo jedno stablo. Iz toga se izvlači zaključak da je izvorno pripovijedanje govorilo o samo jednom stablu i to je jednostavno bilo stablo nasred vrta. Nakon što je, međutim, dodano stablo života, tada je i »stablo nasred vrta« dodatno definirano kao »stablo spoznaje dobra i zla« (2,17).⁴

Protiv pretpostavke da je stablo života kasniji dodatak govori, ipak, činjenica da je stablo života karakteristično za pripovijedanja o božanskom vrtu i da stoga stablo života ne bi trebalo promatrati kao kasniji dodatak, nego kao dio najstarijeg sloja pripovijedanja.⁵

Suvremena dijakronijska analiza ne govori više o dvama slojevima pripovijedanja, nego o *temeljnomo pripovijedanju*, koje je potom prerađivano i proširivano. Tako, primjerice, autor Levin pretpostavlja da je temeljno pripovijedanje sadržavalo sljedeće elemente: stvaranje čovjeka (Post 2,5aα.7a*), smještanje čovjeka u edenski vrt (2,8), stvaranje životinja (2,19aαβ*.20a), oblikovanje žene

³ Usp. *Isto*, 131.

⁴ Usp. Karl BUDDE, *Die Biblische Urgeschichte (Gen 1 – 12,5)*, Giessen, 1883., 50. Ta Buddeova knjiga u cijelosti je dostupna na sljedećoj web adresi: <https://archive.org/details/diebiblischeurg00buddgoog>.

⁵ Usp. Walter VOGELS, *The tree(s) in the middle of the garden (Gn 2:9; 3:3)* 132.

iz čovjekova rebra (2,21.22a*b), nadijevanje imena ženi (*hawah* – Eva; 3,20) i Božje odijevanje čovjeka (3,21).

Kasniji redaktor (Jahvist) umetnuo je u temeljni opis stvaranja dodatne retke (Post 2,5αβ.b.7*.9a.bβ.15-18.19αα*.aγ.20b.22a*.23.25; 3,6αα*.aβb-7a.8-13a.16*.17.19aβγ.23) i tako ga je preoblikovao u pripovijedanje o stvaranju čovjeka i o ljudskom padu.⁶

Prema Levinovu prijedlogu, dakle, izvorno pripovijedanje uopće nije sadržavalo ni stablo života ni stablo spoznaje, nego je kasniji redaktor umetnuo oba stabla kada je temeljno pripovijedanje o stvaranju preoblikovao u pripovijedanje o padu prvih ljudi.

Ipak, pokušaji rekonstrukcije temeljnog spisa i susljednih redakcijskih proširenja temeljnog spisa problematični su zato što se često temelje na teško provjerljivim pretpostavkama, koje umjesto da pojašne stvarnost teksta zapravo je čine još zamršenijom.⁷

1.3. Dva izvorna pripovijedanja i njihovo redakcijsko objedinjavanje

Uočeni duplikati i ponavljanja u Post 2,4 – 3,24 tumače su i uz pomoć pretpostavke da su oni zapravo pokazatelj dvaju izvorno neovisnih pripovijedanja. Jedno pripovijedanje je opisivalo stvaranje (Post 2,4-25), a drugo je govorilo o raju (Post 3,1-24). Prvo je pripovijedanje bilo usredotočeno na stvaranje muškarca i žene, a drugo na prijestup koji je doveo do protjerivanja Adama i Eve iz edenskog vrta.⁸ Ta dva izvorno odvojena pripovijedanja objedinio je konačni redaktor biblijskog teksta.

⁶ Usp. Christoph LEVIN, *Der Jahwist*, Göttingen, 1993., 51–52. Prikaz Levinove rekonstrukcije povijesti rasta pripovijedanja u Post 2,4 – 3,24 preuzet je iz: Erhard BLUM, *Von Gottesunmittelbarkeit zu Gottähnlichkeit: Überlegungen zur theologischen Anthropologie der Paradieserzählung*, u: Gönke EBERHARDT – Kathrin LIESS (ur.), *Gottes Nähe im Alten Testament*, Stuttgart, 2004., 9–29, ovdje: 10–11 i 27.

⁷ Tako, primjerice, autor E. Blum postavlja više pitanja o smislu i koherentnosti Levinove rekonstrukcije temeljnog pripovijedanja, a posebno izdvaja pitanje izravnog nastavka Post 2,22 na Post 3,22: »Das auffälligste Merkmal der Rekonstruktion bildet zweifellos der direkte Anschluß des Verses 3,20 an 2,22. [...] Woher weiß der Mensch in 3,20, daß die Frau die 'Mutter aller Lebenden' geworden war?«, Erhard BLUM, *Von Gottesunmittelbarkeit zu Gottähnlichkeit*, 11–12. Autor Ch. Levin se, međutim, oslanja na logiku dijakronijske analize teksta. Levin konstatira da je nelogičan sadašnji smještaj imenovanja žene (Post 3,20) poslije kazne izrečene u Post 3,17-19 i smatra da je imenovanje žene (Post 3,20) nastavak opisa stvaranja žene (Post 2,21-22), uz obrazloženje da je i imenovanje životinja (Post 2,20) uslijedilo nakon stvaranja životinja (Post 2,19). Usp. Christoph LEVIN, *Der Jahwist*, 83.

⁸ Usp. Jean Louis SKA, *Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions*, 2.

Međutim, nameće se pitanje održivosti pretpostavke o postojanju samostalnog pripovijedanja koje opisuje samo stvaranje prvih ljudskih bića i njihov život u edenskom vrtu, a bez opisa njihova protjerivanja iz vrta. Pripovijedanje o stvaranju muškarca i žene i njihov smještaj u vrt pretpostavlja nastavak. Biblijski opis slijedi tijekom vremena i zato opis stvaranja u Post 2,4-25 funkcionira kao priprava scene za opis čovjekova izгона iz edenskog vrta.⁹ Zbog te narativno-dramatične povezanosti između Post 2 i Post 3 nije ispravno razdvajati ta dva poglavlja.¹⁰

Čitatelj opisa u Post 2,4-25 uočava razliku između situacije u edenskom vrtu i situacije koju on osobno poznaje. Od pripovijedanja se, stoga, očekuje da protumači zašto čitatelj poznaje drukčiju situaciju od one opisane u Post 2,4-25. To se tumačenje nalazi u Post 3,1-24, kada će se pojaviti zmija (Post 3,1) kao uzročnik poremećaja u harmoničnoj stvarnosti svijeta koji je stvorio Bog u Post 2,4-25.¹¹

2. Jedinostvenost (koherentnost) pripovijedanja u Post 2,4 – 3,24

Jedino sigurno polazište za analizu biblijskog teksta jest njegov konačni kanonski oblik. Sinkronijski pristupi uglavnom ne ničeju da je sadašnji tekst u Post 2,4 – 3,24 mogao imati pretpovijest, ali je cilj sinkronijske analize dokazati nutarnju koherentnost biblijskog pripovijedanja u njegovu sadašnjem, tj. kanonskom obliku.

Dakle, duplikati i ponavljanja mogu biti i drukčije protumačeni. Dok dijakronijska analiza ukazuje na napetosti u tekstu, sinkronijska analiza ukazuje na harmoničnost (koherentnost) pripovijedanja. Dobar broj ranije spomenutih duplikata ili ponavljanja, iz perspektive sinkronijskog pristupa, ne narušava slijed teksta, nego ima smislenu i važnu funkciju u pripovijedanju.¹²

⁹ Pripovijedanje može funkcionirati samo ako postoje nositelji radnje i narativni elementi koji stvaraju napetost. Zato, nakon stvaranja muškarca (Post 2,7) slijedi stvaranje drugog lika (2,18-25). Božanska zapovijed u Post 2,16-17 pripravlja slijed radnje u Post 3,1-24. Posljednji redak u Post 2,25 utvrđuje stabilnost situacije koja je dosad opisana i pripravlja susljednu scenu. Ta situacija će potrajati dok se na sceni ne pojavi lik koji će narušiti postojeće stanje nedramatičnosti, a to se događa na početku sljedećeg poglavlja (Post 3,1ss). Usp. Jean Louis SKA, *Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions*, 6.

¹⁰ Tako Walter BRUEGGEMANN, *Genesis*, Atlanta, 1982., 40: »It is not correct to divide the garden narrative of chapter 2 from the disobedience narrative of chapter 3, for they have dramatic coherence.«

¹¹ Usp. Jean Louis SKA, *Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions*, 7.

¹² Opažanja dijakronijske analize korisna su i za sinkronijski pristup, jer upravo ponavljanjima ili napetostima, koje je uočila dijakronijska analiza, sinkronijska analiza posvećuje posebna pozornost i tumači te »teškoće« kao smislene elemente u slijedu pripovijedanja.

Sinkronijska analiza polazi, naime, od pretpostavke da je biblijski pisac, odnosno redaktor, koji je dao konačan oblik tom biblijskom pripovijedanju zacijelo bio uvjeren da čitatelju nudi koherentan tekst i da je pripovijedanje čitljivo i smisleno.¹³

U narednom izlaganju pogledat ćemo kako sinkronijska analiza tumači sljedeće napetosti i ponavljanja: 1) pitanja vezana uz dva stabala u sredini vrta (Post 2,9b); 2); kako su zmija i žena doznali za božansku zabranu jedenja sa stabla (Post 3,1b-3); 3) dva nadijevanja imena ženi (Post 2,23; 3,19-20); 4) dva-put spomenuto odijevanje čovjeka (Post 3,7.21); 5) dva božanska imena: Jahve Elohim (Post 2,4-5ss; 3,1.8-9ss); 6); dva protjerivanja iz edenskog vrta (Post 3,23-24).¹⁴

2.1. Pitanja vezana uz dva stabla u sredini vrta (Post 2,9b)

ključ za koncepcijsku i narativnu koherentnost pripovijedanja o raju jest usporednost stabla života i stabla spoznaje dobra i zla u Post 2,9: »Tada Jahve, Bog, učini te iz zemlje nikoše svakovrsna stabla – pogledu zamamljiva a dobra za hranu – i stablo života, nasred vrta, i stablo spoznaje dobra i zla.«

2.1.1. Stabla u sredini vrta (Post 2,9b) - prijevodi

Post 2,9b govori o dvama stablima u središtu vrta (*betok haggan* – בֵּתֹךְ הָאֵן): o stablu života i o stablu spoznaje. Nameće se pitanje: Koje se stablo nalazi u sredini edenskog vrta? Je li to stablo života ili je to stablo spoznaje dobra i zla ili se oba stabla nalaze u sredini edenskog vrta?

¹³ Više novijih autora zagovara literarnu cjelovitost pripovijedanja u Post 2,4 – 3,24. Tako, primjerice, Odil Hannes STECK, *Die Paradieserzählung: Eine Auslegung von Genesis 2,4b – 3,24*, Neukirchen-Vluyn, 1970.; Ernst KUTSCH, *Die Paradieserzählung Genesis 2 – 3 und ihr Verfasser*, u: Ludwig SCHMIDT (ur.), *Kleine Schriften zum Alten Testament*, Berlin, 1986., 274–289; Martin ARNETH, *Durch Adams Fall ist ganz verderbt: Studien zur Entstehung der alttestamentlichen Urgeschichte*, Göttingen, 2007. Usp. Jean Louis SKA, *Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions*, 3–4, bilj. 11.

¹⁴ Tome popisu moglo se još dodati dvaput spomenuto smještanje čovjeka u vrt (Post 2,8.15). Odnos između Post 2,8 i 2,15 tumači se kao »anticipirani sažetak« (*proleptic summary*), u smislu da pripovjedač informacijom u zasađivanju vrta i o smještanju čovjeka u vrt (2,8) najavljuje to što će kasnije biti detaljnije opisano o izrastanju stabala u vrtu (Post 2,9) i o mjestu u koje će biti postavljen čovjek (Post 2,15). Usp. Jean Louis SKA, *Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions*, 7–8. Obično se pretpostavljalo da je opis četiriju rijeka (2,10-14) zapravo ulomak koji je naknadno ugrađen u izvorno pripovijedanje. Taj opis četiriju rijeka sada je, međutim, dobro integriran, utoliko što je sastavni dio opisa vrta (Post 2,8-9) u koji će biti smješten čovjek (2,15).

Redak Post 2,9b izričito kaže da je stablo života u sredini vrta. Što je, međutim, sa stablom spoznaje? Gdje je ono smješteno? To nije jasno izrečeno u Post 2,9.

Kasnije u nastavku pripovijedanja žena odgovara zmiji da je dopušteno jesti plodove sa stabala u vrtu: »samo za plod stabla što je nasred vrta rekao je Bog: 'Da ga niste jeli...'« (3,3). Stablo o kojem je sada izričito rečeno da je nasred vrta jest zabranjeno stablo i to stablo jest stablo spoznaje (2,17). Poslije čitanja Post 2,9 nametalo se pitanje gdje je smješteno stablo spoznaje dobra i zla, a poslije čitanja Post 3,3 očito je da je i to stablo u sredini vrta.¹⁵

Post 2,9b bi zacijelo bio jasniji ako bi se izričaj »u sredini vrta – *betok haggan*« premjestio ispred obaju stabala: »i u sredini vrta stablo života i stablo spoznaje«.

Najstariji prijevodi, kao što su grčki (*Septuaginta*) i aramejski prijevod (*targum*) nisu mijenjali, nego su zadržali redoslijed riječi hebrejskog teksta u Post 2,9. To čini i velik broj suvremenih prijevoda kao što su *New American Bible* (NAB), *New Revised Standard Version* (NRSV), *New Jewish Publication Society* (NewJPS) i *Traduction œcuménique de la Bible* (TOB).

Među suvremenim prijevodima Biblije javljaju se i prijevodi Post 2,9b, koji nedvojbeno ukazuju da se oba stabla nalaze u sredini vrta i to tako da izričaj »u sredini vrta – *betok haggan*« stavljaju ispred obaju stabala: »a u sredini vrta on je postavio stablo života i stablo spoznaje dobra i zla – and in the middle of the garden he set the tree of life and the tree of the knowledge of good and evil« (*New English Bible* – NEB); »U sredini vrta su bila stablo života i stablo spoznaje dobra i zla – In the middle of the garden were the tree of life and the tree of the knowledge of good and evil« (*New International Version* – NIV).

Standardni i najrašireniji hrvatski prijevod Knjige Postanka 2,9b zadržava redoslijed riječi iz hebrejskog teksta, ali izričaj *betok haggan* odvaja zare-zom i od prethodne imenice i od susljednog veznika: »stablo života, nasred vrta, i stablo spoznaje dobra i zla« (*Jeruzalemska Biblija*, Zagreb, 1996.; također *Stari zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, Zagreb, 2011.).

¹⁵ Usp. Walter VOGELS, The tree(s) in the middle of the garden (Gn 2:9; 3:3) 133. Autor A. Rebić smatra da je u sredini vrta bilo samo jedno drvo i da su nazivi »drvo života« i »drvo spoznaje dobra i zla« korelativi, koji označavaju jedno te isto drvo. Usp. Adalbert REBIĆ, *Stvaranje svijeta i čovjeka*, Zagreb, 1996., 116. Autorica M. Bauks je također mišljenja da je riječ o samo jednom drvetu – »es geht [...] lediglich um einen Baum«. Usp. Michaela BAUKS, Erkenntnis und Leben in Gen 2 – 3 – Zum Wandel eines ursprünglich weisheitlich geprägten Lebensbegriffs, u: *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*, 127 (2015.) 1, 20–42, ovdje: 23.

Šarićev prijevod Post 2,9b glasi: »drvo života usred vrta i drvo spoznaje dobra i zla« (*Šarićeva Biblija*, Sarajevo – Zagreb, 2006.). Taj Šarićev prijevod za nijansu drukčije prevodi izričaj *betok* – *usred* (a ne *nasred*) u odnosu na hrvatski prijevod *Jeruzalemske Biblije*. Još je važnije da Šarićev prijevod ne odvaja zarezima taj izričaj, tako da se dobiva dojam da je izričaj »usred vrta« tješnje povezan s prethodnim stablom života.

Franjevačka Biblija donosi sljedeći prijevod Post 2,9b: »sa stablom života nasred vrta i stablo spoznaje dobra i zla« (*Franjevačka Biblija*, Tomislavgrad – Zagreb, 2010.). Taj prijevod stavlja stablo života u padež instrumentala: »sa stablom života« poslije kojega odmah slijedi izričaj »nasred vrta«, dok je »stablo spoznaje« u akuzativu. Dakle, taj prijevod kao da sugerira da se izričaj »nasred vrta« odnosi samo na stablo života, ali ne i na stablo spoznaje dobra i zla.

Bosanska Biblija donosi sljedeći prijevod Post 2,9b: »usred bašče, i drvo života, te drvo spoznanja dobra i zla« (*Bosanska Biblija*, Sarajevo, 2013.). Taj prijevod očito mijenja redosljed hebrejskih riječi tako što izričaj »usred bašče« premješta ispred izričaja »i drvo života«. Taj premještaj izričaja »usred bašče« ispred dvaju drveta ukazuje da se oba drveta nalaze *nasred*.

Dakle, konačni kanonski oblik pripovijedanja o raju govori o dvama stablima u sredini vrta, ali je ta hebrejska formulacija pomalo nedorečena zbog smještaja izričaja »nasred vrta« iza stabla života i ispred stabla spoznaje. To je razlog da neki suvremeni prijevodi mijenjaju taj redosljed i smještaju izričaj »nasred vrta« ispred »stabla života« i tako sugeriraju da se izričaj *betok haggan* odnosi na oba susljedna stabla.

2.1.2. Tri značenja izričaja *usred* – *betok* / בֵּתוֹךְ (Post 2,9)

Izričaj *betok* – בֵּתוֹךְ sastoji se od prijedloga »u« (*b^e* – ׀) i imenice »sredina, središte« (*tawek* – תָּוֶק). Imenica »sredina – *tawek* često se upotrebljava zajedno s prijedlogom »u – *b^e*«. Taj se izričaj »usred« (*betok* – בֵּתוֹךְ) javlja u različitim kontekstima i mogu se izdvojiti tri nijanse značenja.

Prvo značenje izričaja »betok – בֵּתוֹךְ glasi: »među, usred, u«. Kada se govori o velikom broju ljudi ili predmeta, tada se taj izričaj prevodi s »među«. Tako u Post 35,2: »Odbacite tuđe kumire koji se nalaze među vama...« (usp. Post 40,20; Izl 7,5; 12,49; Lev 17,8.10; Br 19,10), ili: »u narodu...« (Iz 6,5). Izričaj *betok* upotrijebljen je i u Post 3,8 upravo u značenju *među*. Naime, nakon prijestupa, muškarac i žena su se sakrili pred Bogom »među« stablima u vrtu. To značenje izričaja »betok« u Post 3,8 ne može se primijeniti na Post 2,9, jer tu ne stoji »betok – među stablima vrta«, nego »betok haggan – usred vrta«.

Drugo značenje izričaja »betok – תִּתְּךָ« glasi: »unutar, u, unutra«. Riječ je o suženom, ali neodređenom značenju. Tako je u 1 Kr 3,20 izričaj »betok« upotrijebljen u vremenskom smislu i ne označava točno sredinu noći (ponoć), nego »u noći«, tj. »u (neko doba) noći«. Izričaj »betok« može imati također suženo, ali neodređeno prostorno značenje. Tako u Post 9,21 stoji da je Noa »u« svojem šatoru. Izričaj ne želi reći da se Noa nalazi točno »u sredini« šatora, nego da se nalazi »u« ili »unutar« (a ne izvan) šatora. To značenje, primijenjeno na Post 2,9, ukazivalo bi da se stablo života nalazi negdje »unutar« vrta, kao što su u vrtu sva ostala stabla.

Treće značenje izričaja »betok – תִּתְּךָ« glasi: »središnja točka«, »središte« vremena i prostora. U nekim tekstovima »betok« označava precizno središnju točku bilo da je riječ o vremenu (npr. Iz 16,3: »sred podneva«) ili prostoru (npr. Izl 28,32: prerez treba biti »na sredini« ogrtača).¹⁶

Izričaj »betok« može, dakle, imati više nijansi značenja. Za utvrđivanje njegova najprikladnijeg značenja u Post 2,9 mjerodavan je kontekst. Odatle proizlazi da pripovijedanje o edenskom vrtu kada upotrebljava izričaj *betok haggan* podrazumijeva ne geometrijsko središte u smislu jedne točke, nego središnji i najvažniji prostor unutar vrta u kojem su se nalazila oba stabla.

Biblijsko pripovijedanje pokazuje zanimanje za različite prostore i njihove međuodnose. Tako voda izvire »iz« zemlje (Post 2,6), edenski vrt se nalazi na istoku (2,8), ljudska bića su smještena »u« vrtu (2,8.15). Pripovijedanje jasno razlikuje između stvarnosti izvan vrta i onoga što je u vrtu. Vrt je precizno određeno mjesto, što također potvrđuje straža na ulazu u vrt (Post 3,24). Unutar vrta nalazi se novi prostor, a to je »središte vrta«. To znači da postoji središte vrta kao što je vrt središte zemlje. Pripovijedanje se tako kreće u trima koncentričnim krugovima: izvan (vrta) – vrt (središte zemlje) – središte (vrta). Oba stabla u središtu vrta očito zauzimaju počasna, posebna mjesta.¹⁷

¹⁶ Usp. Walter VOGELS, The tree(s) in the middle of the garden (Gn 2:9; 3:3) 136–137.

¹⁷ Biblijsko pripovijedanje dijeli horizontalnu dimenziju prostora na tri sfere. Prva sfera je zemlja na kojoj živi čovjek. Druga sfera je edenski vrt, gdje boravi (šeta se) Bog (usp. Post 3,8). To je stvarno Jahvin vrt (usp. Post 13,10), Božji vrt (usp. Ez 28,13; Iz 51,3) u koji je pozvan čovjek. Treća prostorna sfera jest središte, i to je najvažniji dio vrta. Dva stabla u sredini vrta su i središte ljudske egzistencije jer predstavljaju život (stablo života) i spoznaju (stablo spoznaje dobra i zla). Usp. Walter VOGELS, The tree(s) in the middle of the garden (Gn 2:9; 3:3) 138–139 i 141.

2.1.3. Stabla u sredini vrta - odgovor hebrejske sintakse (Post 2,9b)

Neki autori definiraju formulaciju tog dijela retka (Post 2,9b), posebno smještaj »stabla spoznaje dobra i zla« na kraju toga retka, kao »krajnje nezgrapno« izričaj s gledišta sintakse.¹⁸

Dojam da je redak Post 2,9b nezgrapno formuliran temelji se zapravo na suvremenim jezičnim kriterijima, a ne i na pravilima sintakse biblijskoga hebrejskog jezika. Naime, riječ je o specifičnom obilježju hebrejske sintakse, koje se naziva »razdijeljena koordinacija« (njem. *gespaltene Koordination*; eng. *split coordination*). Taj njemački izričaj *gespaltene Koordination* autor J. L. Ska prevodi na engleski kao *interrupted coordination* – prekinuta koordinacija ili *an interrupted chain of coordinated terms* – prekinuti niz koordiniranih termina.¹⁹ Ta specifičnost sintakse hebrejskog jezika sastoji se u tome da se oznaka mjesta umeće u rečenicu između dvaju ili više koordiniranih objekata i da se smješta iza objekta čija je formulacija kraća, ali da se odnosi na sve koordinirane objekte.²⁰

Ta specifičnost hebrejske sintakse omogućava tri preciziranja izričaja »betok«. Prvo, izričaj »betok« u Post 2,9 definira položaj obaju stabala, i stabla života i stabla spoznaje dobra i zla. Drugo, izričaj »betok« dolazi poslije izričaja »stablo života« zato što je to najekonomičniji način da se pokaže kako je Bog posadio mnogo stabala u vrt, ali da je dva stabla smjestio u središte vrta. Treće, prema pravilima hebrejske proze, kraći objekt (stablo života) dolazi prije dužeg objekta (stablo spoznaje dobra i zla), a određenje mjesta (*betok haggan*) dolazi poslije kraće sintagme. Prema tome, Post 2,9 napisan je sukladno pravilima hebrejske gramatike i hebrejske sintakse, a izričaj »u sredini vrta« odnosi se na oba stabla.²¹ Stoga, ni gramatika ni stil Post 2,9 ne opravdavaju zaključke literarne kritike koja pretpostavlja da je jedno od dvaju stabla kasniji dodatak.

¹⁸ »(It) ... is extremely awkward syntactically«, Ephraim A. SPEISER, *Genesis*, Garden City, 1964., 20.

¹⁹ Usp. Jean Louis SKA, *Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions*, 10. Izričaj *betok haggan* autor W. Bühner naziva *spaltende Lokativ* – razdvajajući lokativ. Usp. Walter BÜHRER, *Am Anfang... Untersuchungen zur Textgenese und zur relativ-chronologischen Einordnung von Gen 1 – 3*, Göttingen, 2014., 214.

²⁰ Tu specifičnost hebrejske sintakse autor A. Michel prikazuje u kontekstu povijesti istraživanja upravo Post 2,9 kao vrlo važnom primjeru *gespaltener Koordination*. Usp. Andreas MICHEL, *Gen 2,9 und die Karriere eines syntaktischen Phänomens*, u: Andreas MICHEL, *Theologie aus der Peripherie: die gespaltene Koordination im biblischen Hebräisch*, Berlin, 1997., 1–22, ovdje: 2.

²¹ Između dodatnih primjera te specifičnosti hebrejske sintakse (Post 1,16; Izl 24,4; Jš 9,4; 1 Sam 7,3) može se izdvojiti Post 1,16, gdje glagol »učiniti« ima tri izravna objekta: veće svjetlilo, manje svjetlilo i zvijezde. Taj niz objekata dva puta je prekinut dodatnim preciziranjem funkcije stvorenih stvarnosti: »da vlada danom«, »da vlada noću«. Treći, posljednji objekt nalazi se na kraju, kao izoliran. Međutim, sukladno pravilima hebrej-

Dva stabla su, dakle, od početka bila u središtu vrta jedno pored drugoga.²² Ta dva stabla predstavljaju dva božanska aspekta koji se doslovno nalaze čovjeku na dohvat u ruke.

2.1.4. Zašto se stablo života spominje samo na početku i na kraju pripovijedanja (Post 2,9b; 3,22.24)?

Prvi spomen stabla života nalazi se u Post 2,9b, gdje je stablo života spomenuto zajedno sa stablom spoznaje. Spomen stabla spoznaje dobra i zla javlja se samo u 2,17. Potom se govori samo o stablu nasred vrta u 3,1-12.17, ali je očito u tim redcima riječ o stablu spoznaje dobra i zla. Na kraju pripovijedanja govori se o stablu života (Post 3,22.24). Kada se uvaži logika cijelog pripovijedanja, tada je ta raspoređenost stabala u pripovijedanju i razumljiva i smisljena.²³

Pripovijedanje o samo jednom stablu predstavlja obilježje pučkih pripovijedanja. Naime, u pučkim pripovijedanjima općenito kao i u biblijskim pripovijedanjima dobro je poznato »pravilo štedljivosti« (*the law of thrift*). To znači da pučka pripovijedanja upotrebljavaju minimalni broj likova i elemenata koji su neophodni za slijed radnje. Stoga se govori o »jednolinearnosti« (*unilinearity*) ili o »jednoj niti zapleta« – *single plot-line* i *Einsträngigkeit*, tj. pripovijedanje slijedi jednu narativnu nit, i u pravilu isključuje bilo koju vrstu digresije.²⁴

Prema tome, jednostavan je odgovor na postavljeno pitanje zašto se nakon spomena obaju stabala zajedno u Post 2,9, u nastavku pripovijedanja spominje samo jedno stablo. Naime, u Post 3,1-6 spominje se samo stablo spoznaje dobra i zla zato što je za tu scenu samo to stablo važno. Spominjanje stabla života nepotrebno bi odvučlo pozornost čitatelja. Stablo života bit će spomenuto ponovno na kraju pripovijedanja (3,22.24) zato što ono postaje važno na završetku pripovijesti, gdje se govori o tome kako je ljudima zapriječen pristup stablu života.

ske sintakse rečenica je besprijeekorna. Doduše, kraća sintagma trebala bi stajati ispred duže sintagme. U Post 1,16 to ipak nije slučaj zato što taj tekst očito želi nabrojati nebeska svjetlila sukladno njihovoj hijerarhiji: Sunce, Mjesec, zvijezde. Usp. Jean Louis SKA, Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions, 10.

²² To vrijedi dakako za literarnu povijest pripovijedanja, ali ne nužno i za povijest predaje. Usp. Erhard BLUM, Von Gottesunmittelbarkeit zu Gottähnlichkeit, 24.

²³ Usp. Isto, 19.

²⁴ Usp. Jean Louis SKA, Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions, 11–12.

2.1.5. Dva stabla (Post 2,9) i jedna zabrana (Post 2,16-17)

U cijelom pripovijedanju središnju ulogu ima motiv božanske zapovijedi/zabrane (Post 2,16-17). Božanska zabrana odnosi se samo na stablo spoznaje dobra i zla: Post 2,17: »ali sa stabla spoznaje dobra i zla da nisi jeo! U onaj dan u koji s njega okusiš, zacijelo ćeš umrijeti!«

Znači li to da je čovjek od početka imao pristup stablu života i da je tako bio u posjedu besmrtnosti, a da mu je tek nakon prijestupa (Post 3,6) zabranjen pristup stablu života, odnosno da je tek tada postao smrtnan?

Za tumačenje zabrane u Post 2,17 potrebno je voditi računa o dvjema stvarima. Prvo, izričaj »u dan« (*beyom* – עַד יוֹם) nije nužno vremenski izričaj. U našem kao i u nekim drugim tekstovima (npr. Izl 10,28; Br 30,6.9.13; 1 Kr 2,37.42; Rut 4,5) taj izričaj ima više pogodbeno značenje. Tu se, dakle, ne radi o točnom vremenskom određenju izvršenja smrtne kazne. Drugo, kazna je opisana uz pomoć infinitiva apsolutnog (*mot* – מוֹת) i imperfekta 2. lica jednine muškoga roda (*tamut* – תָּמוּת) konjugacije »qal«, a ne u konjugaciji hofala 3. lica jednine (*yumat* – יוּמַת), koji se inače upotrebljava u legislativnim tekstovima za izricanje smrtne kazne (npr. Izl 19,12; 21,12.15 itd.). To znači da Post 2,17 ne treba tumačiti u pravnom smislu kao najavu kazne koja treba biti izvršena odmah nakon prijestupa zabrane, nego ona naglašava ozbiljnost božanske zabrane.²⁵ Stoga se taj dio rečenice može prevesti u smislu: »jer ako budeš jeo s njega zacijelo ćeš umrijeti«. Drugim riječima, ako prekrši božansku zapovijed čovjek će prokockati mogućnost da izbjegne smrtnost.

Zabranom jedenja s jednoga od dvaju stabala (usp. Post 2,17) Bog je stavio čovjeka pred iskušenje. Na taj način pripovjedač stvara napetost. Prvo, riječ je o iščekivanju hoće li čovjek jesti ili neće jesti plod s toga stabla, odnosno hoće li poštivati ili neće poštivati božansku zapovijed. To iščekivanje dolazi do vrhunca u Post 3,6, gdje je opisan čin neposlušnosti: »ona pojede... i on je jeo«. Nakon toga napetost se smanjuje i pripovijedanje se kreće prema raspletu. Drugo, čitatelj je svjestan da ishod iskušenja može imati određene posljedice za čovjekov pristup stablu života, iako se to stablo uopće ne spominje između Post 2,9 i 3,22. Stoga se, nakon što je ljudski par jeo

²⁵ Izričaj מוֹת תָּמוּת – *mot tamut* može označavati prijetnju (npr. 1 Kr 2,37.42; Post 20,7), ali i najavu smrtne kazne (npr. 1 Sam 14,44; 22,16; 2 Kr 1,4.6.16 itd.; u 3. licu: Br 26,65). U pravnom kontekstu formula מוֹת יוּמַת – *mot yumat* (hofal) označava apsolutno označenu granicu (usp. Post 26,11; Izl 19,12; 21,12.15-17; Lev 20,9-16). Usp. Michaela BAUKS, *Erkenntnis und Leben in Gen 2 – 3, 35, bilj. 92.*

sa zabranjenog stabla, javlja novo iščekivanje: koja će biti posljedica njihove neposlušnosti?²⁶

Nema naznaka da su muškarac i žena bili upoznati s postojanjem stabla života. Također se čini da oni nisu bili svjesni da je pred njih postavljeno iskušenje i da o poslušnosti i poštivanju božanske zapovijedi ovisi hoće li biti nagrađeni darom jedenja sa stabla života. Dakle, stablo života bilo je tu od samog početka, ali je ono bilo nepoznato ljudskom paru. Stablo života je trebalo biti nagrada za poštivanje božanske zapovijedi. Nakon prijestupa božanske zapovijedi, ljudskom paru je zabranjen pristup stablu života. Dakle, muškarac i žena nisu jeli sa stabla života ni prije ni poslije prijestupa.²⁷

2.2. *Kako su zmija i žena doznali za zabranu jedenja ploda sa stabla (Post 3,1b-3)?*

Činjenica da zmija govori ženi o zabrani (Post 3,1b-3), koju prema pripovijedanju ni zmija ni žena nisu mogle poznavati, jer su i životinje (Post 2,18-20) i žena (Post 2,21-23) bile stvorene istom nakon izricanja zabrane (Post 2,16-17), navela je neke tumače da ovdje uoče tragove redakcijskog zahvata koji je prozročio nedosljednost u tekstu.²⁸

Međutim, na narativnoj razini riječ je o uobičajenoj pojavi. Naime, u brojnim pripovijedanjima se pretpostavlja da nositelj radnje poznaje određene stvari iako nije izričito o tome informiran. Riječ je o tzv. elipsi. Tako, primjerice, u Post 12,10-20, Gospodin pogađa faraona nevoljama. Odmah poslije toga faraon poziva Abrahama i ukorava ga zato što je zatajio istinsku narav svoje veze sa Sarom, tj. da je Sara Abrahamova žena. Pripovijedanje ne tumači, međutim, kako je faraon doznao da su ga pogodile nevolje zato što je u svoj harem uzeo Saru, koja je Abrahamova žena. Slično u Post 27,41 Ezav kaže samom sebi da će ubiti svojeg brata Jakova, ali to saznaje Rebeka i ona to prosljeđuje Jakovu (usp. Post 27,42). Pripovijedanje ne otkriva tko je Rebeki

²⁶ Posljedica neposlušnosti su kazne. Dvije od triju kazna izriču prokletstvo. Jedno prokletstvo pogađa zmiyu (3,14), a drugo zemlju (3,17). Žena (3,16) i muškarac (3,17-19) nisu prokleti, ali su kažnjeni. Usp. Tryggve N. D. METTINGER, *The Eden Narrative. A Literary and Religio-historical Study of Genesis 2 – 3*, Winona Lake, 2007., 22–26, ovdje: 25.

²⁷ Tako Tryggve N. D. METTINGER, *The Eden Narrative*, 37–39. Abraham i Job su također stavljani na kušnju, a da toga nisu bili svjesni. Kušnja je trebala provjeriti autentičnost Abrahamove (usp. Post 22,12) i Jobove bogobožnosti (usp. Job 1,1.8; 2,3). Nakon uspješno nadvladane kušnje obojica su nagrađena: Abraham je nagrađen blagoslovom, a Job udvostručenim povratom svega što je ranije posjedovao.

²⁸ Autor Ch. Levin, primjerice, tvrdi da žena nije bila nazočna kada je Bog zabranio jedenje sa stabla spoznaje dobra i zla i da je stoga žena uzela plod sa stabla »ništa ne sluteći – ahnungslos«. Usp. Christoph LEVIN, *Der Jahwist*, 86.

priopćio to što je Ezav rekao »u sebi«. Slično je i u opisu ubojstva Jonatanova sina Išbaala (usp. 2 Sam 4,1-12). Kada gnjevni David dvojici ubojica, prije njihova smaknuća, kaže da »su ubili poštena čovjeka u njegovoj kući, na njegovoj postelji« (2 Sam 4,11), tada nije jasno kako je David doznao te detalje o ubojstvu Išbaala.

U svim tim slučajevima netko zna sve i to je pripovjedač, a za pripovjedača je važan čitatelj i stalo mu je da čitatelj bude informiran. Tako čitatelj poznaje prvu zapovijed, odnosno zabranu koju je Bog dao prvom čovjeku (usp. Post 2,16-17), kao što čitatelj zna tko je Sara u Post 12,10-20. Isto tako čitatelj poznaje Ezavov plan (usp. Post 27,41) i čitatelj je već ranije saznao kako je ubijen Išbaal (usp. 2 Sam 4,7). Za pripovjedača je, naime, suvišno tumačiti na koji su način nositelji radnje u pripovijedanju informirani. Pripovjedaču je važno da čitatelj (ili slušatelj) bude informiran, a ne u prvom redu nositelj radnje u pripovijedanju. Riječ je, dakle, o obilježju koje je karakteristično za stil i tehniku biblijskih pripovijedanja.²⁹

Narativna funkcija. Dojam da žena poznaje samo stablo u sredini vrta i da u dijalogu sa zmijom žena neprecizno govori o stablu spoznaje (usp. Post 3,2b.3) ima višestruku narativnu funkciju. Prvo, riječ je o dramaturškoj funkciji. Naime, ženini neodređeni odgovor omogućava zmiji da na uvjerljiv način izloži važnost zabranjenog stabla. Drugo, odgovor žene pokazuje da čovjekova žudnja dosad nije bila upravljena prema tome stablu. Ljudi su živjeli bezbrižno s tom zabranom. Nije postojala njihova želja da postanu kao Bog niti da se pobune protiv Boga. Treće, ženina nepreciznost pretvorila je zabranu jedenja u tabu drvo, a to se dobro uklapa u cijeli opis prvoga ljudskog para, za koji je karakteristična određena naivnost i bezazlenost.³⁰

Razlika između Post 2,9 i Post 3,3 u nazivu stabala koja se nalaze u sredini vrta može se protumačiti također uz pomoć različitih točaka gledišta. Ta dva retka (2,9; 3,3) promatraju dva stabla iz različitih perspektiva. Jedna je pripovjedačeva točka gledišta, a druga je točka gledišta nositelja radnje unutar pripovijedanja.

U Post 2,9 nalazimo *gledište pripovjedača*, koji govori o vrtu kao simbolu ljudske sreće. Dva stabla u sredini vrta označavaju ono što čini sretnim ljudsko

²⁹ Usp. Jean Louis SKA, *Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions*, 8–9.

³⁰ Pretpostavka da prvi ljudski par nije bio sposoban razlikovati između stabla života i stabla spoznaje ili da je pogrešno shvatio dva stabla kao jedno stablo, neutemeljena je, jer zmijska nije trebala pokazati ženi stablo o kojem je govorila. Žena je možda imala teškoću razumjeti značenje zabranjenog stabla, ali nije ona nije imala teškoću da ga identificira. Usp. Erhard BLUM, *Von Gottesunmittelbarkeit zu Gottähnlichkeit*, 20–22.

biće. Za pripovjedača je stablo života središnje stablo, jer je život nesumnjivo najvažniji za ljudska bića. Stablo života ne označava puko preživljavanje, nego puninu života, odnosno »vječni život« (3,22).³¹ Znanje je druga dubinska želja ljudskih bića i zato je također stablo spoznaje u središtu vrta, ali poslije stabla života. Doista, znanje je moguće jedino ako postoji život. I tako stoji u tekstu: »stablo života u sredini vrta« i na drugom mjestu, ali još uvijek u sredini »stablo spoznaje«.

U Post 3,3 izrečeno je *gledište žene*. Za nju je stablo spoznaje središnje stablo.³² Muškarac i žena prikazani su u opisu vrta kao odrasle osobe, a ne kao djeca. Međutim, oni su još mlade odrasle osobe, koje će dobiti prvo dijete tek nakon izгона iz raja (usp. Post 4,1). Mlade osobe shvaćaju život kao nešto po sebi razumljivo i pred njima je otvorena budućnost. Smrt je tako daleko da ih to ne zabrinjava. Mlade odrasle osobe žele doživjeti stvarnost, žele istraživati i otkrivati, a upravo to simbolizira stablo spoznaje. To je razlog da je za ženu stablo spoznaje središnje stablo. Štoviše, iz ženina vidokruga iščezava stablo života i za nju u središtu vrta postoji samo stablo spoznaje dobra i zla (Post 3,6).³³

2.3. Dva nadijevanja imena ženi (Post 2,23; 3,19-20)

Dva puta navedeno nadijevanje imena ženi nije puko ponavljanje, jer muškarčevo nazivanje svoje družice »žena« (2,23) ima kontekstualno drukčije značenje od nadijevanja imena »Eva«, koje će kasnije muškarac dati svojoj ženi (3,20).

Naime, prvo nadijevanje imena ženi (usp. Post 2,23) izriče ženinu tijesnu povezanost s čovjekom po njezinoj stvorenosti. Stvaranje žene je »izvedeno« od muškarca (2,21) slično kao što je njezino ime izvedeno iz imena »čovjek – 'iš / וָאָדָם«, i u tom smislu ona je »čovječica – 'iššah – וָאִשָּׁה« (2,23).³⁴

³¹ Targum Pseudo-Jonathan parafrazira Post 2,9 tako da o stablu života ustvrđuje da je bilo visoko pet stotina godina hoda i na taj način još više naglašava središnju važnost stabla života. Usp. Walter VOGELS, *The tree(s) in the middle of the garden* (Gn 2:9; 3:3) 135.

³² Žena ne griješi kada govori o stablu u sredini vrta, a pod tim podrazumijeva stablo spoznaje, jer se oba stabla nalaze u sredini vrta. Usp. Tryggve N. D. METTINGER, *The Eden Narrative*, 22.

³³ Usp. Walter VOGELS, *The tree(s) in the middle of the garden* (Gn 2:9; 3:3) 135–136.

³⁴ Stvaranje žene od čovjekove kosti (od rebra) ukazuje na identičnost njihovih bića, a to isto naglašava i imenovanje žene kao »čovječice« (*die Benennung der Frau als »Männin«*). Usp. Eckart OTTO, *Die Urmenschen im Paradies. Vom Ursprung des Bösen und der Freiheit des Menschen*, u: Eckart OTTO, *Die Tora. Studien zum Pentateuch*, Wiesbaden, 2009., 679–689, ovdje: 684. C. Tomić tu etimološku povezanost između muškarca i žene

Drugo nadijevanje imena (*hawwa^h* / חַוְוָה – *Eva*; Post 3,20) povezano je s rađanjem djece i definira funkciju žene kao prenositeljice života u slijedu pokoljenja, a kao odgovor na stvarnost smrti, koja se javlja u Post 3, i to ne prvi put u Post 3,19, nego već u prethodno izrečenim kaznama (usp. Post 3,16–19). Naime, reprodukcija života je smisljena samo u situaciji ograničenosti života.

U tom smislu se nadijevanje imena »Eva« dobro uklapa u prethodni kontekst, jer muškarac je mogao nazvati svoju ženu »majkom svih živih bića« (Post 3,20) tek poslije prethodno izrečenih kazni (usp. Post 3,16–19). Ime *Eva* sadrži mogućnost budućeg života na pozadini prethodnih riječi o čovjekovoj smrtnosti (3,19: »prah si, u prah ćeš se i vratiti«). U imenu »*hawwa^h* – *Eva*« sadržano je utješno obećanje koje jamči nastavak ljudskoga života, čak i poslije individualne smrti. Muškarčevo nadijevanje imena ženi u Post 3,20 djeluje stoga poput radosnog usklika, iako je taj usklik pomalo suzdržan u odnosu na kontekst prvog nadijevanja imena (usp. Post 2,23).³⁵

2.4. Dvaput spomenuto odijevanje čovjeka (Post 3,7.21)

Dva puta spomenuto odijevanje muškarca i žene nije puko ponavljanje ni duplikat, nego ima različito značenje i funkciju. Tako u Post 3,7 muškarac i žena pokrivaju vlastitu nagost jedno pred drugim, dok u Post 3,21 Bog je onaj koji ih odijeva, jer oni su pred Bogom još uvijek razotkriveni u svoj njihovoj nagosti.³⁶

Odjeća koju Bog daje čovjeku (usp. 3,21) znak je skrbi Stvoritelja za svoje stvorenje, odnosno znak je dara božanske milosti. Gubitak Božje blizine ne znači ipak potpunu odijeljenost od Boga. Odjeća ukazuje također na motiv spolnosti i spoznaje, kao i na motiv smrti, jer odjeća od kože pretpostavlja ubijanje životinja.³⁷

prevodi za nijansu drugačije: »muž – 'iš« i »mužica – 'iššah«. Usp. Celestin TOMIĆ, *Prapovijest spasenja: Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, Zagreb, 1977., 133. Tu aliteracijsku povezanost između riječi »žena« (חַוְוָה) i »čovjek« (אָדָם) zadržava Vulgata, koja hebrejsku riječ חַוְוָה / 'iš prevodi latinskom riječju »vir«, a hebrejsku riječ אָדָם / 'iššah prevodi latinskom riječju »virago«. Usp. Federico GIUNTOLI, *Genesi 1 – 11. Introduzione, traduzione, commento*, Cinisello Balsamo (MI) 2013., 97.

³⁵ Usp. Erhard BLUM, *Von Gottesunmittelbarkeit zu Gottähnlichkeit*, 23–24.

³⁶ Usp. Walter VOGELS, *The tree(s) in the middle of the garden (Gn 2:9; 3:3)*, 132. Prva posljedica prijestupa jest spoznaja nagosti (Post 3,7), a to je pripravljeno u Post 2,25 i kasnije razrađeno u Post 3,21. Prva informacija u Post 2,25 označava završetak prvoga dijela pripovijedanja, a druga informacija u Post 3,21 nalazi se pri kraju drugoga dijela pripovijedanja. Usp. Erhard BLUM, *Von Gottesunmittelbarkeit zu Gottähnlichkeit*, 22.

³⁷ Usp. Erhard BLUM, *Von Gottesunmittelbarkeit zu Gottähnlichkeit*, 24. Odjeća koju Bog daje ljudima označava čovjekovo dostojanstvo i ukazuje da nakon prijestupa Božja slika

2.5. Dva božanska imena: Jahve Elohim (Post 2,4-5ss; 3,1.8-9ss)

Neuobičajena je uporaba dvaju imena za Boga: *Jahve Elohim* – *Gospodin Bog*. Ta uporaba dvostrukog imena ograničena je na Post 2,4 – 3,24. I ovdje je potrebno uočiti narativnu koherentnost, jer to dvostruko božansko ime upotrebljava se u pripovjedačevu govoru, dok »nositelji radnje« u pripovijedanju upotrebljavaju samo ime »Elohim – Bog«.³⁸

S lingvističkoga gledišta, kada se upotrebljavaju dva imena tada je osobno ime u pravilu povezano s općim imenom (npr. יהוה המלך / *hammelek dawid* – kralj David). U tom smislu je osobno Božje ime »Jahve« povezano s općim nazivom za Boga »Elohim«.

Dvostruko božansko ime יהוה יְהוָה / *yhwh 'elohim* može se protumačiti i kao pomoć čitatelju, koji je u prvom opisu stvaranja (usp. Post 1) nailazio na uporabu općeg naziva יְהוָה / *'elohim* kao naziva za Boga, a sada u opisu edenskog vrta nailazi na osobno božansko ime יהוה / *yhwh*. Čitatelju se, stoga, moglo nametnuti pitanje je li *Jahve* drukčiji Bog od *Elohim Boga* iz prvog opisa stvaranja.³⁹ Biblijski je pisac tim dvostrukim božanskim imenom želio reći da יהוה / *yhwh* jest יְהוָה / *'elohim*, tj. Izraelov osobni Bog Jahve uistinu je univerzalni Bog Elohim, Stvoritelj i Uzdržavatelj svega stvorenoga.

2.6. Dva protjerivanja iz edenskog vrta (Post 3,23-24)

Post 3,23: »Zato ga Jahve, Bog, istjera iz vrta edenskoga da obrađuje zemlju...« i Post 3,24: »Istjera, dakle, čovjeka i nastani ga istočno od vrta edenskog, pa postavi kerubine i plameni mač [...] da straže nad stazom koja vodi k stablu života.«

Dijakronijska analiza je došla do zaključka da dva puta opisano čovjekovo protjerivanje iz edenskog vrta u Post 3,23-24 predstavlja ponavljanje.⁴⁰ Međutim, dva puta spomenuto protjerivanje iz vrta nije puko ponavljanje. To

u čovjeku nije uništena, nego je samo potamnijela. Usp. Celestin TOMIĆ, *Prapovijest spasenja: Knjiga Postanka, glava 1 – 11*, 165. Odjeća je izvanjski znak moralnog osjećaja da se čovjek razlikuje od životinje. Odjeća je znak društvenog položaja i tijesno je povezana s dostojanstvom osobe. Usp. Benno JACOB, *Das Buch Genesis*, Stuttgart, 2000., 124.

³⁸ Usp. Erhard BLUM, *Von Gottesunmittelbarkeit zu Gottähnlichkeit*, 26. Naziv »Jahve Elohim« javlja se dvadeset puta u Post 2,4 – 3,24 (Post 2,4.5.7-9.15.16.18.19.21.22; 3,1.8/2x/9.13.14.21-23). U Petoknjžju se javlja još samo u Izl 9,30.

³⁹ Usp. Walter VOGELS, *The tree(s) in the middle of the garden* (Gn 2:9; 3:3) 132.

⁴⁰ Tako, primjerice, autor C. Westermann drži da je u Post 3,23-24 riječ o duplikatu i da su tu objedinjena dva izvorno samostalna prikaza čovjekova protjerivanja iz vrta. Usp. Claus WESTERMANN, *Genesis 1 – 11*, Neukirchen-Vluyn, ³1984., 372–373.

pokazuju glagoli upotrijebljeni u Post 3,23 i u 3,24. U Post 3,23 upotrijebljen je glagol »poslati – *šalah* / שָׁלַח « (npr.: poslati glasnika; potjerati stado na pašu), dok je u Post 3,24 upotrijebljen glagol »protjerati – *garaš* / גָּרַשׁ«. A ta dva hebrejska glagola nisu sinonimi, nego je prvi glagol više neutralan, a drugi je više naglašen. Stoga se može govoriti o određenoj progresivnosti između retka koji opisuje »slanje« čovjeka (Post 3,23) i retka koji opisuje »protjerivanje« čovjeka (Post 3,24). Slična se progresivnost nalazi i u Knjizi Izlaska, gdje se u istom retku (usp. Izl 6,1; 11,1) govori da će faraon poslati Izraelce, a potom da će ih potjerati (istjerati).⁴¹

Ta dva retka u Post 3,23 i 3,24 opisuju dva aspekta iste radnje. Prvi redak (3,23) opisuje čovjekovo napuštanje edenskog vrta s pozitivnog gledišta: čovjek je poslan da obrađuje zemlju od koje je uzet (usp. Post 2,7 i 3,23).⁴² Drugi redak (Post 3,24) tumači zašto je neopozivo čovjekovo protjerivanje iz vrta. Naime, čovjek je protjeran iz edenskog vrta i zapriječen mu je povratak u vrt i pristup stablu života.⁴³ Uvođenje novih elemenata u Post 3,24, kao što su kerubini i plameni (ognjeni) mač, dodatno osnažuju neopozivu narav te božanske odluke.

Dvostruki završetak u Post 3,23-24 predstavlja stilsko obilježje koje se dobro uklapa u biblijski način pripovijedanja. Ponavljanja na kraju biblijskih pripovijedanja imaju funkciju ukazati kako je slijed pripovijedanja došao do kraja. Svako pripovijedanje, naime, opisuje putovanje od određene početne stabilne situacije do sljedeće zaključne stabilne situacije. Post 3,23-24 pokazuje da stabilna situacija na kraju pripovijedanja jest ona situacija u kojoj čovjek mora živjeti izvan edenskog vrta.

Slični primjeri ponavljanja na kraju biblijskog pripovijedanja nalaze se, primjerice, u Post 8,21-22 (prvi redak je prozni završetak, a drugi u stihu); Suci

⁴¹ Usp. Jean Louis SKA, *Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions*, 12–13. Slična gradacijska uporaba tih dvaju glagola nalazi se još u Izl 23,27-31; 33,2; Jš 24,12.

⁴² Za kompaktnost cijelog pripovijedanja u Post 2 – 3 posebno je važan Post 3,23 zato što definira cilj čovjekova »slanja« iz edenskog vrta – obrađivanje zemlje, i na taj način otklanja nedostatak koji je spomenut na početku (Post 2,5: »nije bilo čovjeka da obrađuje zemlju«).

⁴³ Različito se može tumačiti ta progresivnost između jednog retka i drugog retka. Prema autoru P. Humbertu, Bog u prvom retku donosi odluku (3,23), a u drugom retku izvršava tu odluku (3,24). Prema autoru A. Dillmannu, nakon što je Bog poslao čovjeka iz edenskog vrta (3,23), čovjek se zaustavio pred vratima raja, oklijevajući, stoga je Bog bio prisiljen protjerati (izgurati) čovjeka iz raja. Autor E. Blum misli da Post 3,23 opisuje protjerivanje iz edenskog vrta iz perspektive čovjeka, koji sada treba ići obrađivati zemlju, dok je Post 3,24 napisan iz unutarnje perspektive edenskog vrta, budući je pristup vrtu sada zabranjen ljudskom rodu. Usp. Jean Louis SKA, *Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions*, 13.

9,56-57 (govori se o dvijema božanskim kaznama: prva je kazna Abimeleka, a druga je stanovnika Šekema); 1 Sam 4,21-22 (dva puta se spominje gubitak kovčega Saveza); 1 Sam 19,10 (dva puta je spomenut Davidov bijeg); 2 Kr 10,31 (dva puta je spomenut prijekor kralja Jehua); Jr 38,13 (dva su opisa izbavljenja proroka Jeremije).⁴⁴

Navedeni primjeri pokazuju da nije nužno tumačiti ponavljanje u Post 3,23-24 kao pokazatelj prisutnosti različitih predaja, odnosno njihova redakcijskog objedinjavanja.

Opći zaključak: Iz prethodnog proizlazi da je pripovijedanje u Post 2,4 – 3,24 koherentno. Uključujući i dobro integrirani redakcijski dodatak u Post 2,10-14, tekst cijelog pripovijedanja u Post 2,4 – 3,24 u bitnome je homogen i jedinstven. Usporedba s drugim biblijskim pripovijedanjima, posebno istraživanje nekih pripovjedačkih tehnika koje su uobičajene za biblijska pripovijedanja, ne preporuča fragmentiranje teksta na temelju pukih ponavljanja ili napetosti u sadržaju.

3. Povijesni i teološki kontekst pripovijedanja u Post 2,4 – 3,24

3.1. Kada je napisano pripovijedanje u Post 2,4 – 3,24?

Suvremena istraživanja su suglasna da nije primjereno povezivati nastanak pripovijedanja u Post 2,4 – 3,24 s vremenom nastanka tzv. jahvističkog izvora, koji su pobornici klasične dokumentarne teorije o nastanku Petoknjižja smještali u vrijeme davidovsko-salomonskog kraljevstva, odnosno u X. stoljeće prije Krista.⁴⁵ Za većinu egzegeta Post 2,4 – 3,24 je predegzilski tekst. Za neke novije autore (npr. J. Van Seters i C. Levin) to je pripovijedanje nastalo u post-egzilskom razdoblju.

Mudrosni motivi. Jedan od argumenata za postegzilsko datiranje jest prisutnost mudrosnih motiva u tom pripovijedanju. Riječ je o motivima koji su paralelni motivima u mudrosnim knjigama kao što su Knjiga o Jobu i Propovjednik. Tako, primjerice, motiv *stvaranja iz praha* zemaljskoga (usp. Post 2,7) nalazi se kod Joba (usp. Job 10,9), gdje se spominje također motiv čovjekova povratka u prah (usp. Job 10,9b; usp. Post 3,19) i u Knjizi Propovjednikovoj

⁴⁴ Usp. *Isto*, 13, bilj. 35.

⁴⁵ Za datiranje i detaljniji opis četiriju pisanih izvora (J, E, D, P) klasične dokumentarne teorije usp. Anto POPOVIĆ, תורה – *Torah, Pentateuh – Petoknjižje. Uvod u knjige Petoknjižja i u pitanja nastanka Pentateuha*, Zagreb, 2012., 276–291.

(usp. 3,20; usp. 12,7). Također Knjiga Mudrosti govori o čovjeku koji je oblikovan od zemlje/prašine i u nju se vraća (usp. Mudr 15,8).⁴⁶

Riječ *Eden* javlja se također u kasnijim tekstovima, kao što su Drugi Izaija (usp. Iz 51,3) i Ezekiel (usp. Ez 28,13; 31,9; 36,35) kao i motiv *edenskog vrta* (usp. Ez 31,9; 36,35; Jl 2,3). Drugi Izaija više puta spominje (usp. 41,19; 44,3-4; 55,13) sposobnost Izraelova Boga da učini da rastu stabla u pustinji. Dakle, postoji konvergencija, posebno u slici Boga koji daje da stabla izrastaju usred pustinje, između Post 2,5ss i spomenutih Izaijinih tekstova, a to su kasniji Izaijini tekstovi.⁴⁷

Aluzije na Post 2,4 – 3,24 u Starome zavjetu. Malobrojne su izričite aluzije na pripovijedanje u Post 2,4 – 3,24 u preostalim knjigama Staroga zavjeta. Tek u kasnijim, deuterokanonskim knjigama, kao što su Sirah i Knjiga Mudrosti, javljaju se aluzije na pripovijedanje o prvome ljudskom prijestupu. Kod Siraha se nalaze tri takva teksta (usp. Sir 17,1 – Post 2,7; 3,19; Sir 17,7 – Post 2,9.17; Sir 25,24 – Post 3,6). Knjiga Mudrosti govori također o smrti kao posljedici prijestupa, ali odgovornost za prijestup pripisuje đavlu, kojega poistovjećuje sa zmijom (usp. Mudr 2,24). Ti mudrosni tekstovi su nedvojbeno kasni tekstovi. Sirah potječe iz II. stoljeća prije Krista, a Knjiga Mudrosti je nastala na prijelazu iz I. stoljeća prije Krista u I. stoljeće poslije Krista. Prema tome, pripovijedanje u Post 2,4 – 3,24 ne može biti vrlo drevno.

Iz prethodnog proizlazi da je tekst u Post 2,4 – 3,24 redigiran u kasnom razdoblju, u postegzilskom vremenu, pri kraju perzijskog razdoblja, jer je poznat tek u helenističkom razdoblju.⁴⁸

Ta promjena u datiranju nastanka tzv. jahvističkog opisa stvaranja (Post 2,4 – 3,24) otvara također pitanje *relativne kronologije*, tj. u kakvom je odnosu taj »jahvistički« opis stvaranja prema svećeničkom opisu stvaranja (Post 1,1 – 2,3). Mišljenja su nekih autora, kao što su to npr. G. J. Wenham, J. Blenkinsopp i E. Otto, da je pripovijedanje u Post 2,4 – 3,24 nastalo kronološki poslije svećenič-

⁴⁶ Izričaj *stablo života* javlja se na četirima mjestima u Knjizi Izreka (Izr 3,18; 11,30; 13,12; 15,4), ali je te tekstove teško datirati. Jedino se može reći da je stablo života poznat pripovjedački motiv koji se javlja u brojnim drevnim tradicijama. Usp. Jean Louis SKA, Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions, 17–18.

⁴⁷ Usp. *Isto*, 18–19.

⁴⁸ Usp. *Isto*, 19–20. Ipak, više novijih autora (npr. Jean-Marie HUSSER, *Entre Mythe et Philosophie. La Relecture Sapientielle de Genèse 2–3*, u: *Revue Biblique*, 107 [2000.], 232–259; Marc VERVENNE, Genesis 1,1–2,4. The Compositional Texture of the Priestly Overture to the Pentateuch, u: André WÉNIN [ur.], *Studies in the Book of Genesis. Literature, Redaction and History*, Leuven, 2001., 35–79; Annette SCHELLENBERG, *Der Mensch, das Bild Gottes? Zum Gedenken einer Sonderstellung des Menschen im Alten Testament und in weiteren altorientalischen Quellen*, Zürich, 2011.) dovodi u pitanje pretpostavljeni utjecaj kasne mudrosti na pripovijedanje u Post 2,4 – 3,24. Usp. Walter BÜHRER, *Am Anfang...*, 287, bilj. 57.

kog opisa u Post 1, a ne prije. Riječ je, dakako, o konačnoj redakciji pripovijedanja u Post 2,4 – 3,24, koji dolazi poslije opisa stvaranja u Post 1,1 – 2,3.⁴⁹

Prema tome, pripovijedanje u Post 2,4 – 3,24 je u svojem konačnom obliku kako je sačuvano danas ne samo postegzilski nego i postsvećenički tekst.⁵⁰

3.2. Zašto je napisan opis u Post 2,4 – 3,24

Autor J. L. Ska pretpostavlja da su u prvom opisu stvaranja (Post 1,1 – 2,3) preuzeti i reinterpetirani neki elementi mezopotamijskog opisa stvaranja (npr. tema vremena, nebeskih svjetlila, kalendara i subote). Tome opisu »narod koji je ostao u zemlji« suprotstavio je jednostavniji opis koji pokazuje da je Stvoritelj stvorio ratara, tj. zemljoradnika, poljodjelca, koji je predak »naroda zemlje«. U središtu svijeta nalazi se vrt koji je povjeren rataru (vrtlaru). »Narod zemlje« je, dakle, uz pomoć toga opisa stvaranja u Post 2,4 – 3,24 želio ustvrditi da nije potrebno ići u Babilon kako bi se saznalo na koji način je stvoren svijet.⁵¹

Riječ je i o teološkoj raspravi koja se vodi između pripovijedanja u Post 2,4 – 3,24 i opisa stvaranja u Post 1,1 – 2,3. Ta rasprava nije prisutna u cijelom pripovijedanju u Post 2,4 – 3,24, nego samo u onom dijelu koji govori o čovje-

⁴⁹ Usp. Jean Louis SKA, Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions, 3. Svećenički spis se općenito smješta u VI. stoljeće prije Krista, tj. u vrijeme egzila ili na početku postegzilskog razdoblja. Autori koji misle da je Post 2 – 3 nesvećenički tekst, ali predsvećeničkog porijekla (npr. W. Witte, H. Spieckermann, K. Schmid, E. Blum), datiraju nastanak Post 2 – 3 znatno kasnije u odnosu na datiranje toga teksta u klasičnoj dokumentarnoj teoriji. Usp. Walter BÜHRER, *Am Anfang...*, 15, bilj. 12.

⁵⁰ To zastupaju neki suvremeni autori kao što su Joseph BLENKINSOPP (P and J in Genesis 1:1–11:26: An Alternative Hypothesis, u: Astrid B. BECK [ur.], *Fortunate the Eyes That See*, Grand Rapids (MI) 1995., 1–15; A post-exilic Lay Source in Genesis 1–11, u: Jan Christian GERTZ, *Abschied vom Jahwisten. Die Komposition des Hexateuch in der jüngsten Diskussion*, Berlin, 2002., 49–61) i Eckart OTTO (Die Paradieserzählung Genesis 2–3: Eine nachpriesterschriftliche Lehrerzählung in ihrem religionshistorischen Kontext, u: Anja A. DIESEL [ur.], *Jedes Ding hat seine Zeit...« Studien zur israelitischen und altorientalischen Weisheit*, Berlin, 1996., 167–192). Autor J. Blenkinsopp drži da opis čovjekova prijestupa neposlušnosti, zbog kojega čovjek nije kažnjen smrću nego protjerivanjem iz raja, reflektira zapravo povijesno iskustvo gubitka zemlje i odlaska u babilonsko sužanštvo. Dokaz za ovisnost o svećeničkom opisu stvaranja, a to znači i za postsvećeničko datiranje opisa stvaranja u Post 2,4 – 3,24, autor E. Otto nalazi u dopuštenju čovjeku da jede plodove sa svih stabala (Post 2,16) i u imenovanju životinja od strane čovjeka (Post 2,19–20), jer su preuzeti iz prvog opisa stvaranja u Post 1. Prethodni prikaz citiranih autora preuzet je od: Erhard BLUM, *Von Gottesunmittelbarkeit zu Gottähnlichkeit*, 14–15. Čini se da je ipak najprihvatljivija pretpostavka prema kojoj je temeljni sloj u Post 2 – 3 stariji od opisa u Post 1, ali da je kasniji redaktor ugradio u Post 2 – 3 neke odjeke iz Post 1. To znači da je Post 2 – 3 jednim dijelom predsvećeničko, a drugim dijelom postsvećeničko pripovijedanje. Tako Walter BÜHRER, *Am Anfang...*, 17.

⁵¹ Usp. Jean Louis SKA, Genesis 2 – 3: Some Fundamental Questions, 21–22.

kovu prijestupu. Rasprava se vodi na razini redakcije, koja je izvorno predsvećeničko pripovijedanje o stvaranju dopunila opisom prijestupa i istodobno je povezala taj predsvećenički opis sa svećeničkim opisom u Post 1.

Redakcijska proširenja pripovijedanja u Post 2,4 – 3,24 korigirala su opis stvaranja u Post tako što su ukazala da nije sve dobro ni veoma dobro kao što ustvrđuje svećenički opis stvaranja (usp. Post 1,4.10.12.18.21.25.31), nego je riječ o isprepletenosti dobra i zla. U temelju toga drugog pripovijedanja nalazi se suptilno razrađeno razlikovanje između prikaza stvaranja kao mogućnosti u Post 2,4-25 i prikaza realiziranog stvaranja u Post 3,1-24. Jedno od bitnih obilježja toga opisa u Post 2,4 – 3,24 je dakle teološka korekcija, ili još bolje dopuna prvoga, svećeničkog opisa stvaranja.⁵²

3.3. *Neposlušnost božanskoj zapovijedi – središnja tema opisa u Post 2,4 – 3,24*

Pitanje smrtnosti i besmrtnosti zacijelo je važno u opisu Post 2,4 – 3,24, ali to po sebi nije središnja tema toga pripovijedanja. Smrt je samo posljedica ljudskog nepoštivanja božanske zapovijedi. Stoga je glavna tema pripovijedanja neposlušnost prvoga ljudskog para.⁵³

Tema poslušnosti božanskim zapovijedima također je bitna odrednica teologije Saveza. Riječ Savez se tu, istina, ne spominje, ali su u pripovijedanju zamjetna neka obilježja teologije Saveza. Riječ je prije svega o načelu da poštivanje, odnosno vršenje božanskih zapovijedi donosi blagoslov i život, dok neposlušnost donosi prokletstvo i smrt. Pripovijedanje o edenskom vrtu govori o čovjekovu sudbonosnom odabiru između poslušnosti i neposlušnosti božanskoj zapovijedi.⁵⁴

Neposlušnost božanskoj zapovijedi prikazana je ne samo kao negativan oblik ponašanja općenito, nego kao put koji vodi u smrt. Besmrtnost je bila

⁵² Usp. Hermann SPIECKERMANN, *Ambivalenzen. Ermöglichte und verwirklichte Schöpfung in Genesis 2f*, u: Axel GRAUPNER – Holger DELKURT – Alexander B. ERNST (ur.), *Verbindungslinien*, Neukirchen-Vluyn, 2000., 363–376, ovdje: 365 i 371; Prikaz Spieckermannova stava preuzet je od: Erhard BLUM, *Von Gottesunmittelbarkeit zu Gottähnlichkeit*, 15–16. Autor E. Blum misli da je, ipak, s gledišta povijesti kompozicije vjerojatnije da je Post 1 zamišljen kao uvod u Post 2 – 3.

⁵³ Usp. Tryggve N. D. METTINGER, *The Eden Narrative*, 49. Kazne izrečene zmiji, ženi i muškarcu (Post 3,14-19) kao i protjerivanje prvog para iz edenskog vrta (Post 3,23-24) predstavljaju božansku kaznu za čin neposlušnosti.

⁵⁴ Tema odabira između poslušnosti i neposlušnosti Božjoj zapovijedi u Post 2,16-17; 3,1-24 podsjeća na slične odlomke iz Knjige Ponovljenog zakona (Pnz 11,26-28; 30,15-20). Usp. Tryggve N. D. METTINGER, *The Eden Narrative*, 50–52. Autor A. Rebić također naglašava tu povezanost između Post 2 – 3 i Pnz 30,15-20. Usp. Adalbert REBIĆ, *Stvaranje svijeta i čovjeka*, 157–158.

moguća, pod uvjetom da je čovjek bio poslušan božanskoj zapovijedi. Ali je ta mogućnost besmrtnosti izgubljena. Smrt je na taj način protumačena kao posljedica iskonskog poremećaja odnosa između čovjeka i Boga, a do tog poremećaja dolazi zbog čovjekova nepoštivanja božanske zapovijedi. Stvarnost smrti je, dakle, bila protivna izvornom planu Stvoritelja.⁵⁵

Čovjekov pristup i vječnom životu i punini spoznaje ovisi o njegovu vršenju Božje zapovijedi, jer to je put koji vodi do zajedništva između Boga Stvoritelja i čovjeka kao Božjega stvorenja. Po zajedništvu s Bogom čovjek ima pristup punini života i punini spoznaje.

U tom smislu to pripovijedanje trajno je aktualna pouka i poziv na poštivanje Božjih zapovijedi jer to je put koji privodi čovjeka vječnom životu. To pripovijedanje je istodobno upozorenje da ljudsko biće ne može postići ni vječni život ni puninu spoznaje protiv ili mimo Boga Stvoritelja.

Summary

THE CREATION OF THE HUMAN BEING AND EXILE FROM THE EDEN

(GEN 2:4 – 3:24)

THE OLDER (DIACHRONIC) AND THE NEWER (SYNCHRONIC)

INTERPRETATION OF THE BIBLICAL TEXT

Anto POPOVIĆ

Franciscan Theology – Institution of Higher Education of
Franciscan Province Bosna Srebrena
Aleja Bosne Srebrene 111, BIH – 71 000 Sarajevo
anto.popovic@gmail.com

This article consists of three parts and engages with the narrative in Gen 2:4 – 3:24 from the perspective of transition from diachronic to synchronic interpretation. The first part of the article points out doubles and tensions in Gen 2:4 – 3:24 that have been noticed by historical-critical analysis. The second part offers an interpretation of doubles and tensions in 2:4 – 3:24 from the perspective of the synchronic (narrative) approach. The third part speaks about the historical context in which Gen 2:4 – 3:24 originated and its theological message.

Keywords: *creation of the human being (Gen 2:4-25), exile from the Eden (Gen 3:1-24), doubles, synchronic approach, historical context of origin, theological message.*

⁵⁵ Usp. Tryggve N. D. METTINGER, *The Eden Narrative*, 71–72.